

Geleneksel Silvan Evlerinin Mimari Analizi **Architectural Analysis of Traditional Silvan Houses**

Emine DAĞTEKİN

*Dicle University, Fakülte of Architecture, Department of Architecture
eminedagtekin@hotmail.com*

Gülin Payaslı OĞUZ

*Dicle University, Fakülte of Architecture, Department of Architecture
gpayasli@gmail.com*

Mücahit YILDIRIM

*Dicle University, Fakülte of Architecture, Department of Architecture
yildirim@hotmail.com*

ÖZET

Diyarbakır'ın Silvan İlçesi, geleneksel kent kültürünün soyut ve somut unsurlarını barındıran bir yerleşimdir. Mimari dokusunu kısmen koruyabilen bir yerleşim yeri olan Silvan'da geleneksel evler geçmiş yaşamın düzeyi ve niteliğine tanıklık eden, kent kimliğinin önemli bir parçasıdır. Silvan kalesi içerisinde konumlanarak, topografyaya uygun bir biçimde, yöresel malzemenin kullanımı ile oluşan ve geleneksel özelliklerini kaybetmeyen konut örneklerine halen rastlanmaktadır.

Plan şeması, cephe biçimlenişi ve malzeme kullanımı açısından özgün bir mimari karaktere sahip olan Silvan evlerinin malzemesi taş olup, sadece kat döşemeleri ahşaptır. Cepheler anıtsal yapılardakilere benzer biçimde, üçgen alınlıklar, kat kornişleri, silmeler, tepe pencereleri ve taş figürler ile zenginleştirilmiştir.

Yapılan literatür araştırmasında, Silvan evleri hakkında herhangi bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu makale ile; Silvan İlçesi'nin sahip olduğu sivil mimari mirasın, tanıtımı yapılarak araştırmacıların dikkatinin çekilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Silvan'daki geleneksel evlerde rölöve, tespit ve mimari analiz çalışmaları yapılarak değerlendirme sonuçları bu makale ile ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Silvan, Geleneksel Evler, Restorasyon, Koruma

ARCHITECTURAL ANALYSIS OF SILVAN TRADITIONAL HOUSES

ABSTRACT

Silvan, the town of Diyarbakir is a historical environment which contains tangible and intangible cultural heritage of traditional urban culture. In the town of Silvan which conserves its architectural texture partially, traditional houses are an important part of urban identity, witnessing the level and quality of past. There are still some examples of traditional characteristic houses which are located in Silvan Castle suitable with the topography and formed by the use of local materials.

The materials of Silvan houses, which have a unique architectural character in terms of plan layout, façade shape and material usage, are stone, and wooden just in the floors. The facades are enriched with triangular pediments, cornices, moldings, top windows and stone figures, like in the monumental buildings.

In the literature survey, it has been determined that no studies have been done about Silvan houses. In this study, it is aimed to attract the attention of researchers by introducing the civil architectural heritage of Silvan Town. In this respect, architectural survey has been conducted in traditional houses of Silvan Town and the evaluations revealed through this article.

Keywords: Silvan Traditional Houses, Restoration, Conservation.

1.GİRİŞ

Diyarbakır'a 80 km. uzaklıktaki Silvan İlçesi, tarihsel süreç içerisinde pek çok uygarlığa tanıklık eden ve çeşitli isimlerle anılan bir yerleşimdir. Şehrin adı Yunancada Martyropolis, Süyânicede Mipherket, Ermenicede Nphrkert (daha sonra Muharki, Muphargin) şeklinde geçmektedir. İslamî şekilleri arasında ise Mâfârkin ve Fârkin yaygındır. Bunun yanında en bilineni ise Meyyâfârikîn'dir (Korkusuz Ş., 2003, Darkot B., 1997).

Tarihin her döneminde belirli değerlere sahip ilçenin, etrafı dolgu sistemi ile yapılan tarihi surlarla çevrilidir. Kale eteğinden başlayarak zaman içinde, aşağıya doğru gelişen, farklı dönemlerin ürünü olan anıtsal ve sivil mimarlık örnekleri günümüze ulaşmıştır. Silvan merkez ve yakın yerleşimlerinde bulunan, koridorlarla birbirine bağlı ve 300 odadan oluşan, Anadolu'nun ilk yerleşim yerlerinden biri olan Hassuni Mağara Şehri, Temtemburg Mağarası, Pezan Mağarası, Hamido Mağarası, Eyyubiler'e ait kot minare, Kemuk Köprüsü, Keldani Kilisesi (Belediye Cami), Hasun Kilise ve Hamamı, Karabehlülbey Camisi, Silvan

Müzesi, Sadık Bey Konağı, Azizoğlu Konağı, Gazi İlkokulu binası ve bölgenin en büyük camilerinden olan Selahattin Eyyubi Camisi, eserlerin en bilinenleri arasındadır. Silvan (Selahattin Eyyubi Camisi) Ulucamisi'nde kubbeli mihrap önü maksuresi cami içinde önemli bir yer tutmuştur (Kuban, 2007). Silvan yolu üzerinde, 1147 yılında Artukoğulları tarafından yaptırılan Malabadi Köprüsü kemer açıklığı ve üzerindeki kabartmalarla ünlüdür (Sözen, 1971).

Çalışma alanı olarak seçilen Silvan'da ilk koruma çalışmaları 1982 yılında tek yapı ölçeğinde başlamıştır. İlk olarak Silvan kent surları ve dört geleneksel ev ile başlayan tescil işlemleri, 1992 yılında Atatürk Evi (Hatip Bey Konağı) ile devam etmiştir. 2000'li yıllardaki tescil çalışmaları ile beraber günümüzde 23 adet ev tescillenmiştir (DKTVKKBK Arşivi 2016).

1990 yılında Silvan surları koruma alanı oluşturulmasına rağmen, Silvan koruma amaçlı imar planı hala yapılmamıştır. Sur içinin sit alanı ilan edilmemesi ve tescil işlemlerinin çok geç başlaması; birçok evin yıkılmasına, niteliksiz eklerin yapılmasına hatta betonarme yapılaşmaya sebep olmuştur. İnsan etkileri ile oluşan bilinçsiz müdahale, vandalizm gibi nedenler geleneksel yapıların yıpranmasını hızlandırmıştır.

Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü öğrencilerinin Rölöve Teknikleri dersi alan çalışması 2010 yılında Silvan'da yapılmıştır. Öğrencilerle birlikte Silvan Sur İçi bölgesinde bulunan ve tescilli kültür varlıkları listesinde yer alan 10 ev incelenmiştir. Bu çalışma kapsamında Silvan kentinin mimari geçmişi ile birlikte geleneksel evler incelenerek, bu evlerin genel karakteristik özellikleri tanımlanmıştır. Bu kapsamda günümüze ulaşan bu evlerin mimari yorumlaması yapılarak, hiçbir yerde konu edilmeyen Silvan evlerinin akademik literatüre girmesinin sağlanması amaçlanmıştır.

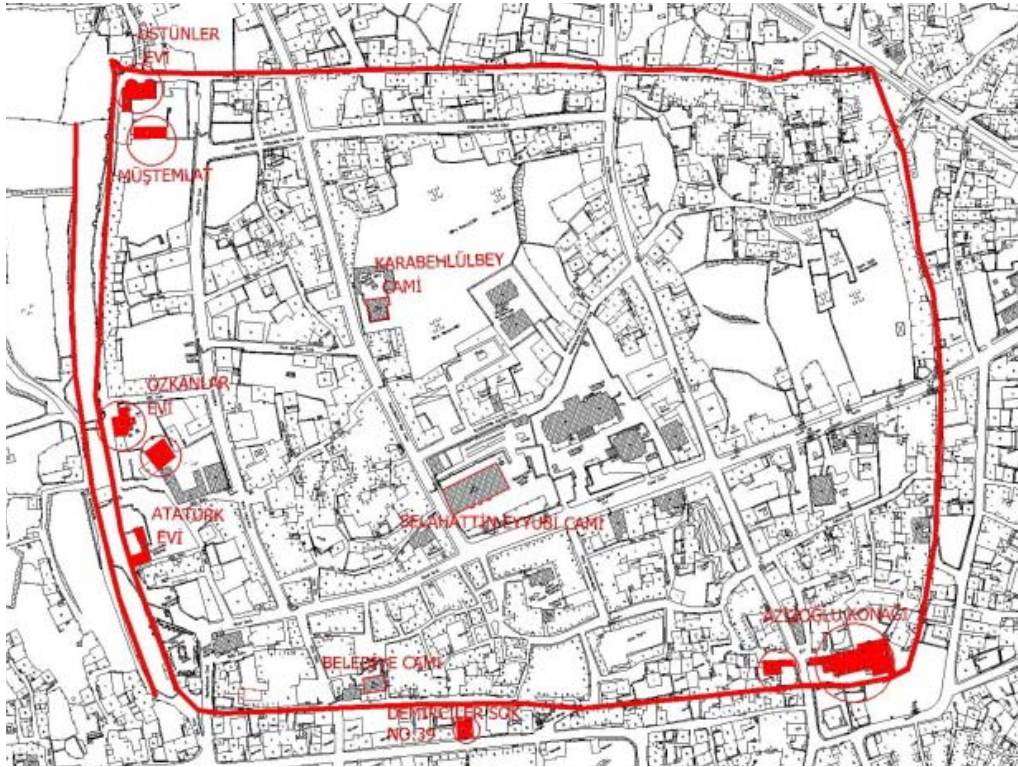
2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

2010 yılı bahar döneminde Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Rölöve Teknikleri dersi kapsamında; 3. Sınıf öğrencileri ve bu çalışmayı hazırlayan aynı zamanda dersin hocalarından olan öğretim üyeleri ile birlikte Silvan'da rölöve çalışmaları yapılmıştır. Ders kapsamında 10 adet geleneksel evin;

- Analitik rölövelerin çıkarılması,
- taşıyıcı sistem ve malzeme analizi,
- fotoğraflarla belgeleme ve
- bozulma tespitleri yapılmıştır.

Bu makale ile, rölöve dersi kapsamında yapılan bu çalışmaların akademik ortamda bilinmesi hedeflenmiştir. Çalışmada, sırası ile, Silvan yerleşimi ile ilgili tarihsel araştırma yapılarak mimari gelişimi, kenti ziyaret eden seyyahların sivil mimari ve kent yapısı hakkında verdikleri bilgiler ile derlenmiş, alan çalışmasından elde edilen rölöveler yeniden düzenlenerek, geleneksel Silvan evlerinin plan ve cephe düzeni, mimari elemanları, yapım tekniği, yapım malzemeleri ve bozulmaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Bu kapsamda, Silvan tarihi yerleşim alanında yer alan; Üstünler evi ve müstemlatı, Özkanlar evi 1-2, 5 ayrı bölümden oluşan Azizoğlu Konağı ve Demirciler sokakta bulunan geleneksel bir ev detaylı olarak incelenmiştir. Bu evlerin kent içindeki konumları şekil 1 de; mimari özellikleri ise tablo 1 ve 2 de detaylı olarak aktarılmıştır.

Şekil 1. Silvan tarihi kent dokusunda incelenen evler

3.GELENEKSEL SİLVAN EVLERİNİN TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE GELİŞİMİ

Silvan'da günümüze ulaşan ve şehrin geleneksel sivil mimarisini oluşturan evlerin 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemden önce yapılan evlerin de plan düzeni ve yapım tekniğinin bugünkü ile benzer özellikler taşıdığı seyyahların anlatımlarından anlaşılmaktadır.

Nasır'ı Hüsrev 1046 yılında Silvan'a yaptığı ziyaretinden Sefername'sinde kentin geneli ile ilgili şu bilgileri vermiştir:....(1950) 28 Kasım 1046 günüydü. Ağaçlar üzerindeki yapraklar hala yeşildi. Burası, her biri 500 maund ağırlığında (yaklaşık 800 kg) olan beyaz taşlardan yapılmış muazzam bir korunma suruna ve aynı beyaz taştan yapılmış her 50 ell (yaklaşık 25 m.) aralıkla yüksek bir kuleye sahip bulunuyor. Surun üst kısmı tamamıyla mazgallanmıştır ve yapıcı baş ustanın onun üzerinde çalışmasını bitirmiş olduğu görünüyor. Şehrin batı tarafında, taş kemerli giriş (sundurma) içine yerleştirilmiş, içi tahta döşemesiz salt demirden tek giriş kapısı var. Ayrıca bir Cuma camisi var ki onu tanımlamak çok uzun sürer. Kısaca olarak, abdest alma havuzu kırk bölmeyle yüz yüze bulunur; onların her birinin arasından, biri görünen-açıkta ve kullanım için olan, diğeri ise toprağın altından, kirli suyu boşaltan ve sarnıçlara taze su dolduran iki büyük kanal geçmektedir. Kervansaraylar, pazar yerleri, hamamlar ve Cuma günleri kullanılan diğer cemaat (toplu tapınma) camisi kentin dışındadır..."(Hüsrev 1950, Kaygusuz 2016). Nasır Hüsrev'in kentte dair bu açıklamalarına karşın evlerin plan ve cepheleri ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

Evliya Çelebi ise 1655 yılındaki Silvan seyahatnamesinde kent genelinden, surlardan ve evlerden şöyle bahsetmiştir: (2016) "...Mefarikin dağının eteğinde bir top menzili uzağında doğu tarafında bir düz geniş, biraz yüksekçe yeşillik zeminde dörtgen şekilli,kesme taşlı şeddadi yapı güzel bir kaledir....Eski yapı olduğundan her taşı hamam kubbesi ve mahmudi fili cüssesi kadar vardır, ama duvarlarının boyu 20 arşından yüksek değildir, 15 arşın derinliğinde sağlam ve dayanıklı duvarlardır. Hatta nursuz timur yıkarken zorluk çekip hali üzere bırakıp gitmiştir....Toplam (..) Adet kapuları vardır....Ve firdolayı büyüklüğü 11 bin adımdır,ancak hendekleri toz toprak ile dolmuştur. Dörtgen şeklinden kuzey güney yönüne doğru uzunlamasına vaki olmuştur. Büyük kale olduğundan içinde yapıları gayet azdır. Ancak bin kadar temiz toprak ile örtülü bağlı ve bahçeli, tek katlı ve iki katlı mamur evleri vardır. Bey sarayı ve sücah bey sarayı ..... Mamurdur.....Çarşı pazarı azdır. Bu kalenin dört tarafında küçük akarsular akıp en büyük akarsuyuna ayn-ı havz derler. Büyük İskender içip büyük bir havuz yaptığı için ayn-ı havz derler, gerçekten de abıhayattan nişan verir billur gibi tatlı sudur. Bostanları bağları ve cennet bahçesine benzer bahçeleri sulayıp iner, şat nehrine katılır (Çelebi, 2016).

XIX. yüzyılın ilk yarısında (1831) Silvan, Liva-i Mefarkin (Meyyâfârikîn) adıyla Diyarbekir Eyaleti'ne bağlı bulunuyordu (İslam Ansiklopedisi, 1997). Yabancı seyyahların belirttiklerine göre bu dönemde Silvan, bölgenin en önemli kentlerinden birisiydi (KORKUSUZ, M. 2003.). Ancak dönem dönem meydana gelen savaşlar ve çatışmalar, şehrin tahrip olmasına sebep olmuştur. 1838'de şehri gezen Moltke, surların ve burçların

sağlam bir şekilde ayakta kaldığını, dağın en alt basamağında kurulmuş bulunan şehirden bol sulu bir derenin geçtiğini ancak şehrin, bir süre önce binlerce insanın hayatına mal olan bir savaştan çıktığını ve bu yüzden savaşın bütün izlerini içinde barındırdığını kaydetmiştir (Moltke, 1993, Demirtaş,2008).

Evliya Çelebi'nin belirttiğine göre eskiden Silvan bir şehir-i âzim idi. XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla Silvan için aynı şeyleri söylemek ise mümkün değildir. Söz konusu dönemde Silvan'ı gezen batılı görevlilerin veya gezginlerin raporlarında veya notlarında şehirle alakalı çeşitli bilgiler yer almaktadır. Bunlardan biri Yüzbaşı Chermside'dir. Adı geçen kişinin belirttiğine göre bu dönemde Silvan, şahane harabeleri olan küçük bir kasabaydı (Demirtaş, 2008).

A. Gabriel 1932'de Silvan'a yaptığı seyahatinde kent ile ilgili en detaylı bilgileri vererek, kentin haritasını, surların bazı anıtsal yapıların ve birkaç evin rölövesini almıştır. Gabriel, yapım yıllarını kesin kanıtlayamamakla birlikte bir asırlık olduğunu düşündüğü Silvan evlerinin genelde 2 katlı olduğundan bahseder. Alt katların ahır olarak kullanıldığı evlerin damının, yaz aylarında akşamları serin olduğu için bütün ailenin aktif olarak kullandığını anlatmaktadır. Genel plan düzeninden farklı olarak ikinci katın üstüne teras katının eklendiği örneklerden bahsetmektedir. İnsanların ve hayvanların aynı kapıyı kullanarak yapıya girdiği evlerde; malzemenin ve iklim şartlarının mantıklı ve akıllıca kullanıldığından bahsetmiştir.

Seyyahlardan edinilen bilgilere göre; 19. yy'ın ilk yarısına kadar gösterişli bir yerleşim sergilerken savaşlar nedeniyle surların ve yapıların harap olduğu anlaşılmaktadır. 19 yüzyılın ikinci yarısından sonra harap olan şehrin yeniden yapılandığı görülmektedir. Bu yapılanma sürecinde yapım tekniği ve plan düzeni devam etmiştir. Bu yapılanma,

- Sur duvarının üzerine yapı yapma (sur duvarının yapı elemanı olarak kullanımı),
  - yıkılan evlerin üzerine tekrarlanan yapılanma (yıkıntı üzerine yapı yapma),
  - yeniden yapma (boş parselde yapı yapma)
- şeklinde olmuştur.

Bu veriler doğrultusunda, günümüze ulaşan geleneksel Silvan evlerinin yapımı 19. yy'ın ikinci yarısına tarihlenebilir.

Resim 1,2. 1950 'li yıllarda Silvan (<http://www.silvanresimleri.com/silvan/id20.htm>)

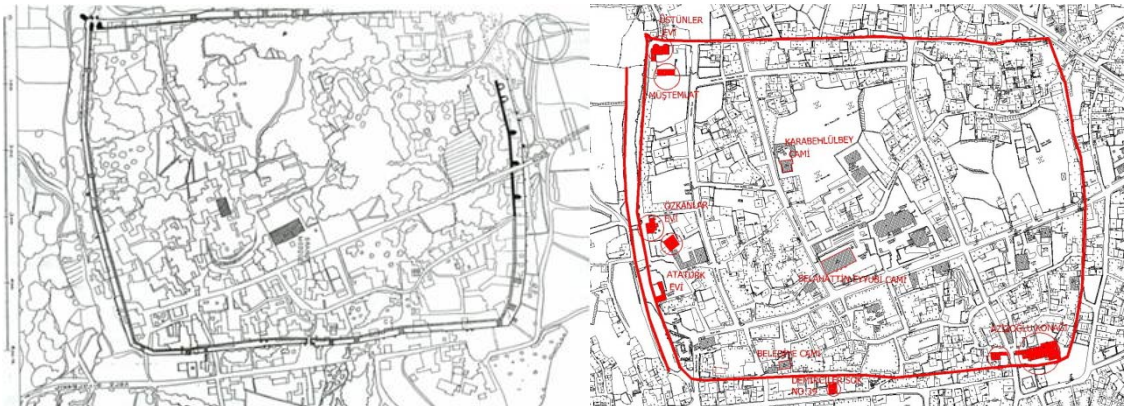
4.SİLVAN EVLERİNİN TASARIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE ÖZELLİKLERİ

4.1. Genel Yerleşim Özellikleri

Diyarbakır KTVKKBK 'dan Ocak 2016 tarihinde alınan tescil listesine göre Silvan kent merkezinde korunma altına alınan sur duvarları, 23 adet tescilli konut, 2 cami, 1 kilise (Daha sonra camiye dönüştürülen, Belediye Cami) ve 1 okul bulunmaktadır.

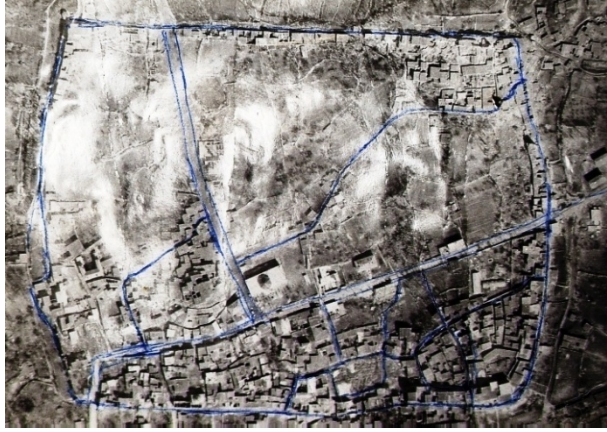
Kare formundaki kalenin sur duvarları ile çevrelenen geleneksel kent dokusu; orta alandaki en yüksek kottan, sur duvarlarına doğru azalan engebeli bir arazide konumlanmaktadır. Silvan kalesi, günümüzde kısmen yıkılmış olsa da sınırları halen okunabilir düzeydedir (Şekil 2-3-4-5).

Sur duvarları içindeki yapılaşmada; ada/ parsel kullanımı ilk dönemlerde organik yapı sergilerken, yol açılması/yeni yapılaşmalar gibi imar faaliyetlerinden dolayı tarihi doku içindeki ana arterler günümüze kadar ulaşmasına rağmen ada/ parsel kullanımındaki organik yapı bozulmaya başlamıştır.

Şekil 2. 1932 yılında Silvan (Gabriel 1940)

Şekil 3. 2016 yılında Silvan

Şekil 4. 1940'lı yıllarda yılında Silvan hava fotoğrafı (Tuba İnş. arşivi)

Şekil 5. 2016 yılında Silvan (google earth)

Kalenin sur duvarları, başlangıçta geleneksel konut dokusunu sınırlayan bir öğe iken sonraki dönemlerde geleneksel evlerin bir yapı bileşeni olmuştur (Beysanoğlu, 1987). Günümüzde birçok evin sur duvarı üzerinde veya sur taşları ile inşa edildiği görülmektedir (Resim 3,4,5).

Resim 3,4,5,. Kale duvarı üzerine yapılan evler

Alanda yapılan çalışmalar sonucunda; kalenin içindeki engebeli topoğrafik yapının; geleneksel evlerin daha düz olan sur duvarları yakınında yoğunlaşmasına neden olurken konut dokusunun planimetresini etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir. Bir, iki veya üç katlı olgeleneksel evlerin ise iklim koşullarına göre belli bir yöne göre konumlanmadığı, gelişi güzel yerleştiği görülmektedir. Dışa dönük tasarlanan evlerin her yöne bakan pencereleri bulunmaktadır.

Evler genellikle bahçelidir. Sokaktan doğrudan girilen evlerde bahçe yapının arkasındadır. Sokaktan hem bahçeye hem de eve girilebilen iki sokak girişleri olan örnekler de mevcuttur. Silvan evlerinin konumlanmasında büyük aile yapısından kaynaklı özel durumlar gözlemlenmiştir. Aynı bahçe içerisinde birkaç konutun bulunması (Özkanlar evi1/2), sıra ev şeklindeki birbiri ile geçişli düzenlemeler bulunmaktadır (Resim 6,7. Azizoğlu konağı 1-5)

Resim 6. Özkanlar evi 1-2

Resim 7. Azizoğlu konağı 1-5

3.2. Genel Plan Düzeni

Silvan geleneksel evleri, bir, iki veya üç katlı olup, farklı plan ve cephe tiplerindedir. Ahır, odunluk, depo, mutfak, tuvalet, banyo gibi mekanlardan oluşan **servis birimleri** ile sofa ve odaların oluşturduğu **yaşama birimleri** planın şekillenmesini etkilemiştir. Kat sayısına göre bazen değişse de, servis birimleri giriş katının tamamını kaplarken, yaşam birimleri her zaman üst katta yer almaktadır. Üç katlı örneklerde, ikinci katınara kat şeklinde tasarlandığı ve burada da servis mekanlarının yer aldığı görülmektedir (Üstünler evi). Tek katlı örneklerde ise yaşama ve servis birimleri birlikte çözümlenmiştir (Tablo1,2).

Yapıya giriş; sokaktan /bahçeden/hem sokaktan hem bahçeden şeklinde farklılık gösterse de alt kattan sağlanır. Ahır, odunluk, depo, tuvalet, mutfak, kiler gibi mekanlar yapı içinde alt katlarda yer almaktadır. Nadiren mutfağın üst katlarda yer aldığı, ahır ve tuvaletin yapı dışında bahçede çözümlendiği örneklerde mevcuttur. Evlerin zemin katındaki ahıra ise sokaktan veya bahçeden ulaşılır.

Her yapının küçük de olsa bir bahçesi mutlaka vardır. Yüksek taş duvarlarla çevrelenen bahçelerde serinleme amaçlı süs havuzları, oturmak ve yatmak için çardak ve ağaçlar bulunmaktadır. Bahçede, çalışanların konakladığı müştemilatın olduğu bir konak yapısı da bulunmaktadır (Üstünler evi Müştemilatı).

PLAN	CEPHE	FOTOĞRAF	AÇIKLAMA
			18. yy da kentin ileri gelen ailelerinden Sadık Bey tarafından yaptırılan yapı, bugün Üstünlü Konağı olarak bilinmektedir. Sur duvan ile iç içe geçen kagir yapı iki katlıdır. Yapıya kuzey yönünden iki taç kapı vasıtasıyla girilir. Birinci kapı bahçeye, ikincisi ise yapıya açılır. Sur duvan yapının zemin kat duvarını oluşturmaktadır. Zemin kat servis mekanları (ahır, mutfak) için ayrılmıştır. Sofaya açılan merdivenle ulaşılan üst kat ise yaşam katı olarak kullanılmaktadır. Üst örtü ise düz toprak damdır. Tüm cepheler, farklı kemer tiplerinden oluşan söveli pencereler, komiş, silme ve sütunlar ile zengin bir görünüm arz etmektedir.
			Demirciler 505 sokaktaki 39 numaralı yapının, yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Üç yönden bitişik nizamdaki iki katlı yapının sadece güney yönündeki sokak cephesi bulunmaktadır. Zemin katta tuvalet, banyo, ahır ve bir havuz; Üst katta ise mutfak, dört oda ve sofa yer alır. Tavanlar ahşap kirişlemelidir. Giriş cephesinde zemin kat pencereleri dikdörtgen formulu olup, üst kat pencereleri yarım daire kemerli ve sövelidir. Sofa ise sivri kemer ile sokağa açılmıştır.
			Özkanlar evi 1; Gösterişli bir taç kapıdan giriş yapılan bahçenin içerisinde; Özkanlar ailesine ait iki ayrı yapıdan birincisidir. Sur duvan üzerine oturan ayrı nizamdaki yapı, tek katlıdır. Bahçeden, farklı yöne bakan kemerlerden oluşan sahanlık vasıtasıyla eve giriş yapılır. Sahanlıktan girilen sofa aracılığıyla diğer mekanlara ulaşılır. Mutfak, ayrıca bir kapı ile bahçeye açılır.
			Özkanlar evi 2, kalkerden yapılmış olan kagir yapının, ahşap kirişlemeli toprak dam olan üst örtüsü çökmüştür. Bodrumu olan yapının zemin kat döşemesi sal taşadır. Bahçeden yapıya girildiğinde sofaya ulaşılır. tüm odalar ve servis birimleri ise bu sofaya açılmaktadır.
			Üstünlü Konağı'nın bahçesinde yer alan tek katlı kagir yapı düz toprak damlıdır. Konağın müstemilatı olarak tasarlandığı düşünülmektedir. İki kemerli ve havuzlu bir eyvanı bulunmaktadır. eyvanın kuzeyinde sofalı plan tipindeki yaşam birimi bulunurken, eyvanın güneyinde mutfak, tuvalet, banyo gibi servis birimleri yer almaktadır.

Tablo 1. Silvan evleri plan, cephe organizasyonu

PLAN	CEPHE	FOTOĞRAF	AÇIKLAMA
			Azizoğlu Evi 1: Yapı iki katlıdır. kuzey yönünde Azizoğlu evi 4 ile, batı yönünde ise azizoğlu evi 2 ile bitişik nizamdadır. Yapıya giriş zemin kattan kemerli giriş kapısından sağlanmaktadır. Zemin kat servis mekanları (ahır, mutfak) için ayrılmıştır. Sofaya açılan merdivenle ulaşılan üst kat ise yaşam katı olarak kullanılmaktadır. Kesme ve moloz taştan oluşan sade bir görünüm arz eden yapı cephesi, üst kattan açılan basık kemerli/söveli pencereler ve sokak kabaltısı ile tamamlanmıştır.
			Azizoğlu 2: Yapı iki katlıdır. Doğu yönünde Azizoğlu Evi 1 ile batı yönünde ise Azizoğlu evi 3 ile bitişik nizamdadır. Yapıya zemin katta yer alan ve yapının sofasına açılan merdiven ve güney yönünde doğrudan yaşam katına ulaşan sokaktan bir metre yüksekliğindeki merdiven ile ulaşılır. Yaşam katında yapılan eklemeler duvarlar nedeni ile mekansal bütünlük bozulmuştur. Yaşam katında dört oda mutfak ve banyo ile kuzeye açılan bir sofa yer alır. Kesme ve moloz taştan oluşan sade cephe yarım kemerli pencere ile hareketlendirilmiştir.
			Azizoğlu 3: Yapı iki katlıdır. Doğu yönünde Azizoğlu Evi 2 ile bitişik nizamdadır. Yapıya güney yönde sokaktan açılan kapı ile ulaşılır. Zemin kattan merdiven ile ulaşılan yaşam katında iki oda ve sofa ile yazın yaşam birimine katılan teras yer alır. Zemin kat duvarlar sur duvar ile ortak olup büyük ebatlı taşlardan, birinci kat ise daha küçük ebatlı kesme taştan yapılmıştır. Zemin katta sokaktan açılan sur duvarı içine yapılan ve ahır olarak kullanılan mekan yer almaktadır.
			Azizoğlu Evi 5: Yapı iki katlıdır. İmar değişikliği nedeni ile açılan yoldan dolayı diğer yapı grubundan koparılmıştır. Ayrıca sofadan yapılan bir duvar ile kendi içinde de ikiye ayrılmıştır. Özgün durumda zemin katta servis mekanları, birinci katta ise sofaya açılan beş oda yer alır. Düzgün kesme taş ile yapılan yapının cephelerinde yarım kemerli, söveli kapı ve pencereler bulunmaktadır. Tavan ahşap kirişlemelidir. Konut olarak kullanılmaktadır.
			Azizoğlu 4: Yapı üç katlıdır. Güney yönünde Azizoğlu Evi 1 ile bitişik nizamdadır. Yapıya kuzey yönde sokaktan açılan kapı ile ulaşılır. Zemin kattan dışardan bir merdiven ile ulaşılan yaşam katında 4 oda, mutfak, banyo ve sofa yer alır. Cephelerde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Köşelerde ve pencere kenarlarında söveler, katlar arasında silmeler yapılmıştır.

Tablo 2. Silvan evleri plan, cephe organizasyonu

Geleneksel Silvan evlerinde özgün plan tipi, servis mekanlarının yer aldığı alt kata göre değil, yaşama mekanlarının yer aldığı üst kat planında görülebilmektedir. Servis mekanlarının bulunduğu alt kattan bir merdivenle üst kattaki orta alana ulaşılır. Toplanma ve dağılma mekanı olan eyvan, sofa, aralık olarak adlandırılan bu mekandan odalara geçiş sağlanır. Üst katlarda bulunan tuvalet ve banyo sonradan eklenen servis mekanlarıdır.

Kare veya dikdörtgen formdaki odaların döşemesi, ahşap veya taş kaplamadır. Duvarları; taşıyıcı duvar ise taş, ayırıcı duvar ise kerpiç ya da tuğla dolgulu bağdadi duvardır. Oturma, yatma, yemek yeme ve misafir ağırlama eylemlerinin yapıldığı odaların duvar yüzeylerinde bu işler için kullanılan yüklük ve nişler bulunur. Bazı evlerde odaların içinde ısınma amaçlı ocaklar bulunmaktadır. Odaların üst örtüsü ise ahşap kirişlemelidir.

Evlerin yaşam katındaki odalara geçişi sağlayan mekan eyvandır. Üç tarafı kapalı olan bu mekanın açık cephesi kemerli olup sokağa veya bahçeye bakmaktadır. Sokağa bakan kemerli cephe yönünde, bu mekanın önünde küçük bir balkonun bulunduğu örneklere rastlanmıştır. Eyvanın kemerli açıklığı tek veya iki gözlü olabilmektedir.

Mimari Elemanlar

Aydınlatma elemanlarının bırakıldığı ve sergileme/ depolama amaçlı olarak kullanılan nişler; eyvan, oda ve mutfak duvarlarında yer alır. Kapaklı ve kapaksız olarak kullanılan nişler dikdörtgen veya yarım daire formundadır. Odaların duvarlarında nişler dışında yatakların konulduğu yüklükler de bulunur. Niş ve yüklüklerin çerçevesi ahşap veya alçı ile bezenmiştir (Resim 8).

Resim 8. Silvan evlerinde niş örnekleri

Dikdörtgen ve oval formlardaki havuzlar, bahçede veya eyvanda bulunur. Havuzların karşılıklı kenarlarında su kadehi denilen kuşluklar yer alır (Resim 9).

Resim 9. Silvan evlerinde havuz örnekleri

Katlar arasındaki düşey bağlantıyı sağlayan merdivenler yapı içindeki eyvanda yer alır. Merdivenler genellikle ahşap olmasına rağmen taş duvara bindirme tekniği ile yapılan taş basamaklı örneklerine de rastlanır.

Geleneksel Silvan evlerinin tamamında ocak bulunur. Ocaklar, çoğunlukla mutfakta yer almasına rağmen bazı evlerde hem mutfakta hem oda da bulunur. Mutfak ocakları yemek yapma amaçlı, oda içerisindeki ocaklar ise ısınma amaçlı yapılmıştır. Mutfak ocakları oda içerisindekilere göre daha büyük ölçüdedir. Ocak açıklıkları duvar yüzeyinden çıkıntı yaparak basık veya yarım daire kemerlidir (Resim 10).

Resim 10. Silvan evlerinde ocaklar

3.3. Genel cephe düzeni

Geleneksel Silvan evleri, Sur içinde kalan alanın topoğrafik durumuna göre cephe vermektedir. Evin yer aldığı parselin konumuna göre sokağa veya avluya bakan **ana cephesi**, kent genelinde eğime doğru yönlendirilmiştir.

Evlere doğrudan sokaktan açılan bir taş kapı veya kemerli, cepheden algılanan bir kapı vasıtası ile ulaşılır. Giriş kapıları iki kanatlı ve kemerlidir. Bahçe giriş kapılarının sade kemerli örneklerinin yanında sütunçeli, işlemeli ve üçgen alınlıklı taş kapılara da rastlanmaktadır (Resim 11). Büyük evlerde kapı bir bahçeye açılırken küçük evlerde evin üst katına ulaşımı sağlayan merdiven alanına açılmaktadır.

Resim 11. Bahçe kapıları

Dış kapı örnekleri				
Üçgen alınlıklı/dilimli				
Yarım daire kemerli/ söveli				
Yarım daire kemerli				
Basık kemerli			düz	

Resim 12. Dış kapılar

Cepheler anıtsal yapılardakilere benzer biçimde; kemerler, üçgen alınlıklar, kat kornişleri, silmeler, tepe pencereleri ve süslemeler ile zenginleştirilmiştir. Katlar arasında tüm cephe boyunca dönen silmeler, bunlarla dik kesişen düşey düzlemdeki silmeler ile cepheye hareketlilik kazandırılmıştır. Toprak damın taş saçakları bazı evlerde taş bingilere oturtulmuştur.

Tüm cephe yüzeyleri genellikle kesme taştan yapılırken moloz taş kullanımı da görülmüştür. Bazı evlerde sur duvarından alınan devşirme malzeme ile süsleme yapılmıştır. Silvan evlerinde yapıların üst katlarında sokağa doğru kapalı çıkma (cumba) çok az örnekte görülmüştür. Çıkmalar taş veya ahşap bingiler üzerine ahşap kirişler ile taşıtılmıştır. Alanda kabaltı örneğine ise iki yapıda rastlanmıştır; biri sivri kemerli diğeri ise düz formdadır (Resim 13).

Resim 13. Kabaltı

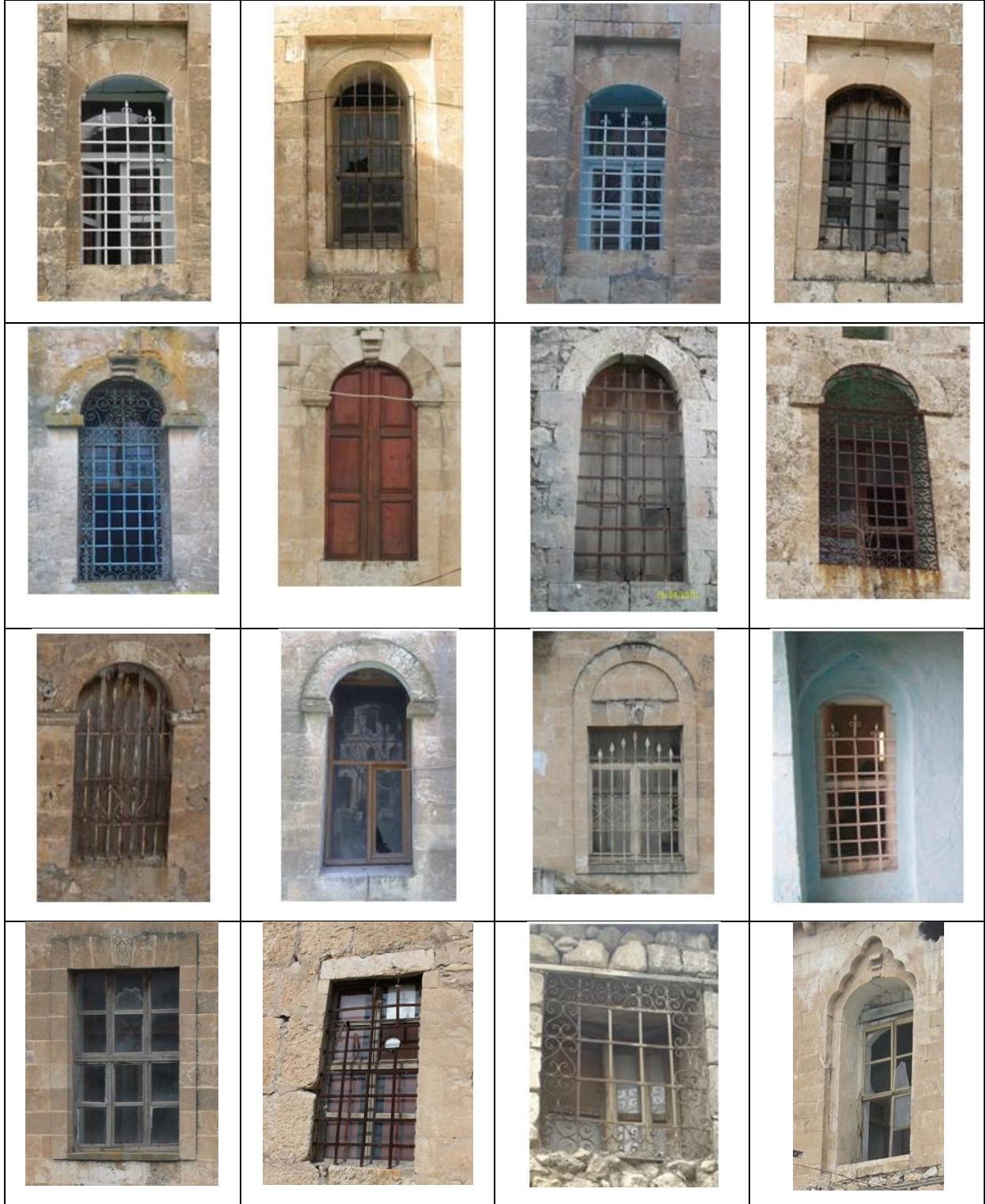
Silvan evlerinin genel cephe düzeni dışa dönük olduğundan her yöne açılan pencereleri bulunmaktadır. İki veya üç katlı evlerde, zemin kattaki servis mekanlarının cepheye küçük ve dar pencereleri vardır. Ana cephede öne çıkan yapı elemanı eyvanın kemerli ve balkonlu yapısıdır. Basık veya sivri kemerli olan eyvanın önünde genelde küçük bir balkon yer alır (Resim 14).

TEK GÖZLÜ EYVAN	SİVRİ KEMERLİ
	BASIK KEMERLİ
İKİ GÖZLÜ EYVAN	SİVRİ KEMERLİ
	BASIK KEMERLİ

Resim 14. Eyvan örnekleri

Yaşam katı olan üst katın cephe düzeni eyvan merkezli olup simetrik pencere dizilimi sahiptir. Pencereler genellikle kemerli olup, sövelerle ön plana çıkacak şekilde tasarlanmıştır. Pencerelerde yapılan söveler cephe yüzeyinin gerisinde veya taşma şeklindedir. Sövelerle oluşturulan çerçeve ile cephede hareketlilik sağlanmıştır (Resim 15).

Resim 15. Pencere tipleri

Evlerde farklı formdaki tepe pencerelerine rastlanmaktadır. Tepe pencerelerinde dairesel, dikdörtgen ve damla şeklinde çeşitlilik görülürken, servis mekanlarının pencereleri dikdörtgendir (Resim 16).

Resim 16. Tepe pencereleri

3.4. Yapım Tekniği Ve Malzeme

Yığma yapım tekniğinde taş malzemeyle inşa edilen evlerin taşıyıcı duvarlarında yöresel kalker taş kullanılmıştır. Duvar genişliği 50-110 cm arasında değişmektedir. Ayırıcı iç duvarlar ise ahşap karkas veya kerpiç yığma şeklindeki bağdadi sistemdedir. Taşıyıcı olmayan ara duvarlar 16-25 cm arasında değişirken, taşıyıcı olan ve niş bulunan ara duvarlar 50-70 cm arasında değişmektedir. Odalar arasındaki bölme duvarlarda ise ahşap çıtalı veya kerpiç dolgulu bağdadi sistemdedir. Odaların iç yüzeylerinde, zeminden pencere seviyesine kadar düzgün kesme taş veya sıvalıdır. Dış cephede moloz ve düzgün taş duvarlar sıvanmamıştır (Resim 17).

Resim 17. Kullanılan malzeme ve yapım tekniği

Avlu zemini doğal taş veya topraktır. Zemin kattaki mekanların döşemesi taş veya sıkıştırılmış topraktır. Yaşam katında ise döşeme ahşap kirişleme üstü taş veya ahşap kaplamadır. Tavandaki ahşap kirişlemeler bazı evlerde boya ile süslenmiştir (Resim 18).

Resim 18. Kullanılan malzeme ve yapım tekniği

Üst örtü ahşap kirişleme üzeri toprak damdır. 12-16 cm çapında ahşap kirişler duvarlar üzerine 20-35 cm aralıklarla döşenir. Kiriş aralarına mertekler atılmıştır. Merteklerin üzerine sıkıştırılmış killi toprak yer alır. Belirli dönemlerde loğ taşı ile sıkıştırılan toprak damın dışa çıkan saçak örtüsünü taş bingiler taşır. Saçaklar da tokmaklanarak toprağın kayması engellenir (Resim19).

Resim 19. Kullanılan malzeme ve yapım tekniği

Bozulmalar

Tarihi kent dokusu içindeki çok katlı betonarme yapılaşma, geleneksel dokunun algılanmasını zorlaştırmaktadır. Sur duvarı üzerine yapılan evler ve sur taşlarının sökülerek başka yerlerde kullanılması, kalenin bütünlüğünün bozulmasına ve yer yer izlerin yok olmasına neden olmaktadır.

Resim 20. Kale üzerine inşa edilen konut

Resim 21. Kale taşlarından yapılan konut

Geleneksel Silvan evlerinin özgün kullanıcılarının evlerini terk etmeleri sonucunda bakımsızlık kaynaklı bozulmalar en sık rastlanan sorundur. Kendi kaderine terk edilen geleneksel evlerin, doğa şartlarına dayanamayarak toprak damın çökmesi ile evlerin yıkım süreci başlar. Üst örtüsü olmayan evlerde; yağmur suyu yapı içerisine girerek daha fazla tahribat oluşmasına neden olmaktadır. Suya karşı korumasız kalan yapı içindeki ahşap doğrama ve döşemeler statik açıdan zayıflar, sehim yapar daha sonra çürüyerek çöker. Kısmen kullanılan evlerde, toprak damın bakımının yapılmamasından kaynaklı oluşan bitkilenme yapının üst örtüsünün bozulmasını hızlandırmaktadır (Resim 22).

Resim 22. Su ve nemden dolayı görülen bozulmalar

Cephe yüzeylerinde de sudan kaynaklı nem ve bitki oluşumları gözlemlenmiştir. Sonradan yapıya eklenen metal yağmur olukları bakımsızlıktan dolayı tıkanıp, işlevini yerine getiremediğinden yağmur suları çatıda birikmekte ve duvar yüzeyine akmaktadır. Tıkanan borular paslanarak cephe yüzeyinde iz bırakmakta ve taşın yapısını bozmaktadır.

Betonarme mekan ekleme/bölünme, toprak dam ve katlar arasındaki ahşap kirişlemenin kaldırılarak betonarme döşemeye dönüştürülmesi, kapatılan kemerler ve pencereler, katlar arası bağlantı sağlamak için sonradan açılan döşeme ve betonarme merdivenler, yok olan cumba ve balkonlar gibi bilinçsizce yapılan onarımlar, geleneksel yapıyı statik açıdan olumsuz etkileyerek duvarlarda çatlaklar oluşturmaktadır (Resim 23).

Resim 23. Malzeme değişiminden dolayı görülen bozulmalar

Geleneksel evler mirasçılar tarafından yatayda ve düşeyde bölünerek başkasına kira veya satışı yapılmaktadır. Bu durum özgün planın okunmasını zorlaştırmaktadır. Bu gibi nedenlerle evlerin kullanıcı değişimlerinin beraberinde getirdiği konfor koşulları gereği yapılan; ıslak hacimlerin seramik malzemeyle kaplaması, taş duvar yüzeylerinin sıvanarak boyanması, elektrik kabloları ve sıhhi tesisat borularının özgün malzemeyle uyumsuzluğu, klima montajlarının duvar yüzeylerinde yarattığı aşınmalar ile kapı ve pencere doğramalarının PVC malzemeyle değiştirilmesi gibi uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Geleneksel Silvan evlerinin taş yüzeylerine yağlı boyalarla yazılan duvar yazıları ise yapının görsel algısını bozduğu gibi taş malzemeye de zarar vermektedir.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Güneydođu Anadolu Bölgesi'nde geleneksel konut dokusu ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar bölgenin çeşitliliğini ortaya koymaktadır (ERGİNBAŞ D., (1954), YILDIRIM M., (2002)., ÖREN, S. I, (1996), ALİOĞLU, F., (2000). 1980'li yıllardan itibaren bölgede yaşanan yoğun göç ve yer değişimi bu dokunun bozulmasına neden olmuştur. Diyarbakır'ın Silvan ilçesinin geleneksel evlerinin konu edindiği bu çalışma ile, bölgede Anadolu'nun zengin konut çeşitliliğini ortaya koyan pek çok yerleşimin henüz tespitinin yapılmadığı görülmüştür. Silvan'da koruma amaçlı imar planının olmaması, göç, tespit ve tescil işlemlerinin geciktirilmesi ve yeterli derecede yapılmamış olması geleneksel dokunun bozulmasına neden olmuştur. Tarihi dokunun en önemli parçası geleneksel evlerdir. Bu çalışma ile, geleneksel evlerin oluşmasına yön veren, planlanmasında etkili olan unsurlar yapılan gözlemler sonucunda tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tespitler sonucunda;

- Yapılan tarihsel araştırmalar sonucunda günümüze ulaşan geleneksel Silvan evleri 19.yy'a tarihlendirilir.
- Silvan evlerinin konumlanmasında özel bir yönelme bulunmamaktadır. Kentin topoğrafyası gereği evin bulunduğu konum ne olursa olsun eğime bakan cephe ana cephe konumundadır.

- Tümöyle taş malzeme ile yapılan evlerin, yağma sistemin izin verdiği ölçüde ahşap kirişlemeli mekanların zemini de taş kaplamadır. Sıcak iklimde bulunan Silvan için evlerin kalın duvarlı ve taş zeminli yapılması serinletici bir unsur olarak düşünölmüştür.
- Çoğunlukla iki katlı olan evler, tek ve üç katlı/ara katlı da olabilmektedir. Alt kat mutfak, tuvalet, banyo, kiler gibi servis mekanlarından oluşmaktadır. Üst katlar ise, odaların eyvana açıldığı ve geleneksel Silvan evlerinin plan tipolojisini belirleyen yaşam katıdır.

Genel özellikleri anlatılmaya çalışılan Silvan geleneksel evleri; dışa dönük, bahçe ve avlunun oluşturduğu açık mekanları, sokağa bakan eyvanı, servis ve yaşam mekanlarının ayrımı, taş süsleme gibi kendine özgü nitelikleri içinde bulundurmaktadır. Evlerin korunması, mimari mirasın sürekliliği açısından önemlidir. Bu makale ile daha önce herhangi bir bilimsel çalışmaya konu olmayan Silvan geleneksel evlerine akademik çevrenin dikkatinin çekilmesi hedeflenmiştir.

KAYNAKLAR

- Beysanoğlu, Ş. (1987). *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, 1. Cilt, Başlangıçtan Akkoyunlular'a Kadar*, Ankara: Diyarbakır Belediyesi Diyarbakır'ı Tanıtma Yayınları.
- Darkot, B. (1997). "Meyyâfârikin", *İslam Ansiklopedisi-VIII*, (s.195), Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Sözen, M.(1971), *Diyarbakır'da Türk Mimarisi*, İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını.
- Kuban , D., (2007), *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Demirtaş, M., (2008). "Silvan Kazâsı'nda Yerleşme Ve Nüfus; XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı", Erzurum: A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 38, syf:291.
- Kaygusuz İ., "Doğu'nun Gerçek Aklı" ve İran'da İlk İsmailiHuccet'i Nasir Husrev (1003/4-1088/9)-1, <http://www.ismailkaygusuz.com/419/550/292-Nasir-Husrev.pdf>.
- Gabriel, A., (1940). *Voyages archeologiques dans la Turquie Orientale*, Paris.
- Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (2016), 4.Kitap 1.Cilt, 1314, (s.72) İstanbul: Yapı Kredi yayınları,
- İslam Ansiklopedisi-VIII*, (1997), s.195, Eskişehir:, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Korkusuz M. Ş., (2003). *Seyahatnamelerde Diyarbekir*, (s.38-82) İstanbul: Kent Yayınları.
- Korkusuz M. Ş., (2003). *M. J. Martin'in Ermeni Hakkında Tarihsel Ve Coğrafi Hatıralar isimli seyahatnamesinden naklen, Seyahatnamelerde Diyarbekir*, (s.82), İstanbul: Kent Yayınları.

- Nasır-ı Hüsrev, (1950). *Sefername*, Çev. Abdülvehap Tarzi, (s.12), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Örs, H. (çev.) (1993). *Helmut Von Moltke, Moltke'nin Türkiye Mektupları*, (s. 244. 27), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erginbaş D., (1954), *Diyarbakır Evleri*, İTÜ Doçentlik, Tezi, İstanbul
- Tuncer O.C., (1995), *Diyarbakır Evleri*, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları,
- Yıldırım M., (2002)., *Geleneksel Diyarbakır Evlerinin Korunmasına İlişkin bir Yöntem Araştırması*, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Ören, S. I, (1996), *Traditional Urfa Dwellings: An Investigation of Part of the old town center*, ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,
- Alioğlu, F., (2000), *Mardin Şehir Dokusu ve Evler*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 56-125,
- KTVKKBK (Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu), Arşivi
<http://www.diyarbakirresimleri.com/diyarbakir/id8.htm>
<http://www.silvanresimleri.com/silvan/id20.htm>